

OPEN ACCESS
*Corresponding author
Chuli Tatar Saeed
cholikordo@gmail.com

جۆرین وەرگرتنا پەیفین بیانی د رۆمانا (دهولهت و دل) دا یا رۆماننقیس (محهمەد سەلیم سواری)

چولی تتر سعید/پشکا زمانی کوردی، کولیژا زمانان، زانکویا دهۆک- دهۆک، هەرێما کوردستانی- عیراق
ارا علی احمد/پشکا زمانی کوردی، کولیژا زمانان، زانکویا دهۆک- دهۆک، هەرێما کوردستانی- عیراق

RECEIVED :23 /10/2025
ACCEPTED :22/02/ 2026
PUBLISHED :15/04/ 2026

پوخته

وهرگرتنا پەیفین بیانی ژ زمانان دیاردیه‌کا سروشتی و زیندییه، ژ ئەنجامی پەبوهندی و تیکه‌لییا ره‌وشه‌نییری و ته‌کنولۆژی و میژوویی ... هتد دروست دبیت. ئارمانجا سهره‌کی ژ ئەقی قه‌کولینی ئەوه به‌حسکرنا کارتیکرنا زمانین بیانی و ب تابه‌تی زمانین جیران وه‌کی فارسی و تورکی و عه‌ره‌بی و زمانین جیهانی وه‌کی ئینگلیزی ل سهر زمانی کوردی، ئەف قه‌کولینه ب نافونیشانین (جۆرین وهرگرتنا پەیفین بیانی د رۆمانا (دهولهت و دل) دا یا رۆماننقیس (محهمەد سەلیم سواری). قه‌کولین ل دویف ریبازا وه‌سفی ئاماری هاتیه ئەنجامدان و بۆ جیه‌جیکرنا لایه‌نی پراکتیکی یی قه‌کولینی، مه‌ مفا ژ بیروبوچوونین (ئینار هاوگن) ی وهرگرتیه. بۆ زانینا ئامارین پەیفان مه‌ به‌رنامی (مایکروسوفت ئیکسل) بکارهینایه. ژ گرنگترین ئەنجامین گه‌هشتینی، وهرگرتنا پەیفین بیانی ل ده‌ف رۆماننقیسی ب ریزه‌یه‌کا په‌سهنده و بوویه دیارده، پەیفین زمانی عه‌ره‌بی و ئینگلیزی ژ هه‌میان پتر به‌رچاقدکه‌ئن، وهرگرتنا بی ده‌ستکاری پاشی وهرگرتنا ب ده‌ستکاری ژ هه‌می جۆرین وهرگرتنی پتر ب کارهینایه، بکارهینانا ئەفان پەیفان پتر هیز و جوانی دایه شینوازی نقیسینا رۆمانی .

وشه سهره‌کییه‌کان:
وهرگرتنا پەیفان،
ئینار هاوگن،
وهرگرتنا بچ ده‌ستکاری،
رۆمانا (دهولهت و دل).

About the Journal

Zanco Journal of Humanity Sciences (ZJHS) is an international, multi-disciplinary, peer-reviewed, double-blind and open-access journal that enhances research in all fields of basic and applied sciences through the publication of high-quality articles that describe significant and novel works; and advance knowledge in a diversity of scientific fields. <https://zancojournal.su.edu.krd/index.php/JAHS/about>

پيشه کی:

1- چارچوئی گشتیئ ڦه کولینی:

1-1 نافونیشانیئ ڦه کولینی:

ئەف ڦه کولینه ب نافونیشانیئ (جۆرین وەرگرتنا په یقین بیانی د رۆمانا (دهولهت و دل) دا یا رۆماننقیس (محهمه د سه لیم سواری) هاتیئ نفیسین کو تیگه هشتنه کا کویرتر بو شیوازیئ نفیسینا روماننقیسی په یادکته دهرباره ی وەرگرتنا ئامارین په یقین بیانی ژ زمانین (عه ره بی، ئینگلیزی، تورکی و فارسی) و ههروهسا جوړین وەرگرتنی ژی بخۆڦه دگریت.

2-2 ریبازا ڦه کولینی:

ئەف ڦه کولینه ل دویف ریبازا وه سفیی ئاماری هاتیئ نه جامدان، بو نه جامدانا ئەڤی ڦه کولینی مه مفا ژ بیروبوچونین (ئینار هاوگن)ی وەرگرتییه، ب تاییه تی بو دیارکرنا جوړین وەرگرتنا په یقان د رۆمانا (دهولهت و دل) دا یا (محهمه د سه لیم سواری)

3-1 گرنگیا ڦه کولینی:

ئەف ڦه کولینه به حسیی کارتیکرنا زمانین بیانی ل سه ر زمانئ کوردی و روناهیئ دئخیته سه ر په وشا زمانئ کوردی د بیاقین په یقین وەرگرتیدا، دشیت ببته بنه ما و ژیدهرک بو ڦه کولینین پاشه روژئ ل سه ر وەرگرتنا په یقین بیانی د زمانین دهو روه ر و جیهانیدا.

4-4 پرسیارین ڦه کولینی:

سه بارهت پرسیارین ڦه کولینی، مه فیایه ئەم به رسقئ ل سه ر ئەقان پرسیارین خواری بدین:

1- ئەری وەرگرتنا په یقین بیانی ل دهف رۆماننقیسی بوویه دیارده؟ ریژه یا ئەوان په یقان چه نده؟

2- په یقین کیژ زمانی (عه ره بی، ئینگلیزی، فارسی، و تورکی، ...) پتر د رۆمانا (دهولهت و دل) دا هاتیئنه بکارهینان؟ بوچی؟

3- کیژ جوړی وەرگرتنا په یقین بیانی ژ هه میان پتر بکارهینایه؟ بوچی؟

4- ئەری بکارهینانا په یقین بیانی پتر هیز و جوانی دایه شیوازیئ نفیسینی؟ ل هه می ده مان ئەف په یقین بیانی د پیدڤینه؟

5- ل ده می دوباره بوونا په یقین بیانی، رۆماننقیسی ب ئیک شیوه په یقین بیانی وەرگرتینه یان ب شیوه یین جودا جودا؟

5-5 پیکهاتا ڦه کولینی:

ڦه کولین ژ دوو ته وهران پیکه هیت، ته وهری تیوری کو ب ناقی (تیگه ه و زاراف و پیناسه یین) وەرگرتنا په یقین بیانی و پاشی جوړ و دابه شکرین وەرگرتنا په یقان ل دهف زمانقانیئ بیانی و کورد، ته وهری دووی ب ناقی ئامارا زمان و جوړین په یقین بیانی د رۆمانا ناقبریدا. ل دوماهیئ نه جام و ژیدهرین ڦه کولینی.

2- چوارچوئی تیوری:

1-1 تیگه می وەرگرتنا په یقین بیانی:

مه به سست ژ تیگه می وەرگرتنی، د ناقئیکداچوونا په یقانه؛ ئانکو وەرگرتنا په یقان ژ زمانه کی بو زمانه کی دی (ابومخلی، 1998: 8-9). ئەڤه ب دیارده یه کا سروشتی دهیته هژمارتن و ژ که قنترین سه رده مان د ناقبه را ملله تاندا هاتیئ نیاسین و ئیکه ژ ریکن ڦه ژینا سامانی زمانی و ناهیته دیتن زمانه ک ژ زمانان یی قالابیت ژ ئەڤی چه ندی، ب سه ده ما کارتیکرنی و کارلیکرنا د ناقبه را ئاخفتنکه راندا (جبار، 2011: 519). ئانکو ب واتایه کا دی ل ده می ئاخفتنکه ری زمانه کی هه ست ب کیماسیی و بوشایی ل سامانی په یقین خو بکه ت، بو پرکرنا پیدڤین زمانی، مل ب ملی دارپستن و دروستکرنا په یقین نوی د زمانی خودا، په نایی دبه ته به ر ب ساناهیتترین و نیزیکترین ریگ کو وەرگرتنه ژ زمانین دی (اولمان، 1987: 113). تیگه می وەرگرتنا په یقین بیانی هه ر ژ که قندا دیارده یه کا ساخله م و زیندییه د ناقبه را هه می زمانین جیهانیدا و یا بوویه پیدڤییه کا فه ر د ئاخفتنا رۆژانه و ئەکادیمیدا.

2-2 زارافى وەرگرتنا په یقین بیانی:

د زمانفانیا ټینګلیزیدا (borrowing) زارافه که ټامازې ب وەرگرتنا که رسته زماڼی ژ سیسته مه کی بؤ سیسته مه کی دی دکت، پرؤسه یه که ل هر دمه کی پویددهت کو دوو که لتور د په یوه نښندا بن د ماوه یه کی دیاریکریدا (Haugen, 1950:212). هره ورسا زمانفانین عه رب په یقین (الاقتراض، النقل، الاستعاره، الادخال) ژى بؤ ټه قى مه به ستن بکاردهینن (ابومخلى، 1998: 9). به لى سه بارهت زماڼی کوردی ((له سه رچاوه زانستیه کانی زماڼی کوردیدا زاراو هیه کی گشتگیر و یه کلاکه روه بؤ چه مکی (وهرگرتنې وشه) به دیناکریت که له هه موو زمانه وان له سه ری ریکه وتبن، به لکو که لیک زاراو هی فره چه شنی وه کو (وشه وهرگرتن، خواستن، وشه خواستن، وشه قهرزکرن، قهرزی وشه، وشه ی خواستراو، وشه ی خوازراو، به کارهینانی وشه ی بیانی) به رچاوه که ون)) (حسن، محمه د، 2023: 42-43)، ټانکو ټم دشینین بیژین ټه ف زارافین ل سه ری ټمازه پیداین بکارهیناینه و د ناټ ټه فان هه میاندا مه بؤ بابته ی خو (وهرگرتنا په یقین بیانی) ژى دارشتیه.

3-2 پیناسه یین وەرگرتنا په یقین بیانی:

بؤ چوونین زانایان و ټه کوله رین زماڼی دهر باره ی پیناسه یا وەرگرتنا په یقین بیانی که له ک نیزیکى ټیکن و هه می دووپاتیى ل وهرگرتنا په یقینى ژ زمانه کی بیانی بؤ ناټ زماڼی خو دکهن، ب ریکه کی ژ ټه وان ریکین وهرگرتنا په یقینى پی دهیته ټه نجامدان، وه کی: (پاسه وخو، راستقه کرى، و تیکه ل ... هتد)، ژ لایى زمانفانانقه چند پیناسه بؤ وهرگرتنا زماڼی دیارکینه:

1- (ټینار هاوگن) ی ل سالو (1950) هوسا پیناسه یا وەرگرتنا په یقین زماڼی کره: (هه ولدانا کو پیکرنا وینه یه کی وه که ه ټی شینوی زمانین زمانه کی کو به ری نوکه د زمانه کی دیدا فیربوویى، یان ټه و کریاره یا زمانه ک هندک ره گه زین زماڼی ژ زمانه کی دی وهرگرت) (الخولى، 2002: 95).

2- دیسان مه به ست ژ وهرگرتنا په یقین بیانی: (پرؤسه یا هه لمژینا په یف و دهسته واژین زمانه کی ژ لایى زمانه کی دیفه، یان بکارهینانا دهنک و پیکهاتین ریزمانا زمانه کی دیه) (pei, 1966: 30-31)

3- ټانکو زمانفانان (وهرگرتن) ب پرؤسه یه کا سروسشتیا گوهورپنا زماڼی پیناسه دکهن ل دهمی هندک په یقین نوی ل سه ر فره نگا تابه تیا زمانه کی زیده دبن، ب ریکا وهرگرتنا هندک په یقین نوی ژ زمانه کی دی (Jaafar, 2019: 97)

4- (کریسین) د ټه قى بواریدا دبیزیت: ((چه مکی وهرگرتن و شیوه کانی پرؤسه ی گواسته وه ی ټیلیمینتی جوړاوجوری زمانیک بؤ یه کی کیتر، مه به ست له ټیلیمینتی جوړاوجور، (دانه جیاوازه کانی ټاسه کانی زمان و ستراکچه ری، وه ک: فونولوژی، مورفولوژی، سینتاکس، لیکسیک، سیمانیک)) (سدیق، 2020: 33-34).

5- وهرگرتن، یان خواستنا زماڼی (ټه و کریاره یا به رده وام هه می زمانین زیندی ټه نجامددهن، زمان دی هندک په یقین ده ستنیشانکری ژ زمانه کی دی وهرگرت، یان هه تا شینوی په یقان و پیکهاته یین رسته یان بؤ دهر برپنا تیگه هین نوی کو پیشتر ټاخفتنه کیرین ټه وی زماڼی پی ټاشنانه بووینه) (القاسمی، 2008: 109-110).

6- هه ورسا خواستنا که رسته زماڼی، کو پیکهاتیه ژ ((هه لگرتنه وه و به کارهینانی ټه و که رسته زمانیه ی، که له زمانیک یان زاریکی تر دا بینراون)) (فتاح، 2011: 133).

ژ ټه فان پیناسه یین ل سه ری هاتینه ریزکرن بؤ وهرگرتنا په یقین بیانی، دشینین چند مه رجین یان (خالین) دیارکری بؤ ده ستنیشانکه یین کو ټه و په یف بینه (په یقین وهرگرتی)، و ژ ټه وانان:

1- وهرگرتنا په یقان د ناټه را دوو زمانان یان دوو دیالیکتین جودا پویددهت.

2- زمانه ک ژ یی دی بهیزتر بیت؛ ټانکو زمانه ک ل ژیر کاریگه ریا زمانه کی دی بیت.

3- د هه می ټاستانین زمانیدا وهرگرتن پویددهت، به لى د ټاستی مورفولوژیدا (فهره نگیدا) ژ هه میان پتر و بهیزتره.

4- چه هه فذری د ناټه را زانا و ټه کوله رین زمانیدا نینه، سه بارهت پیناسه یین وهرگرتنا په یقین بیانی، به لکو هه می د ناټه روکا خودا وه که ه ټن.

3- جۆرین وەرگرتنا په یفین بیانی د زمانیدا:

1-3 بۆچوونین زمانقان و هه کوله ران ل سهر دابه شکرین وەرگرتنا په یفین بیانی:

هه کولینین زمانی ئه وی چهندی دیاردکن، کو پرۆسه و جۆرین وەرگرتنی د زمانیدا ب ئیک شیوه و ب ئیک ریک ژ زمانه کی بۆ زمانه کی دی ناهینه هه گوهاستن (برزو، حمید، 2017: 257)، به لکو ب چهنین جۆران ئه ف وەرگرتنا په یقان په یدابیت و ههر زمانه ک پتر پشتبهنستی ل سهر هنده ک جۆرین وەرگرتنا په یفین بیانی ژ بین دی دکهت و هنده ک جۆرین وەرگرتنی پتر ژ بین دی مفا و زیانین خو بۆ زمانی وەرگری ههنه.

3-1-1 بۆچوونا زمانقانین نویین عه ره ب ل سهر وەرگرتنا په یفین بیانی:

ئیک- (علي عبدالواحد)

(علي) د په رتوکا خو دا بناقی (الاقتراض اللغوي من اللغة العربية في اللغة التركية)، کو نامه یا ماسته ری به، وەرگرتنا زمانی دابه شی ههشت جۆران دکهت، ئه وژی:

1- وەرگرتنا ل دویف ریکا وەرگرتنی: دبیته دوو جۆر

ئ- وەرگرتنا ئیکسه ر: زمانه ک، دی په یقه کی ب شیوه کی ئیکسه ر ژ زمانه کی دی وەرگریت بی ناههندی د ناهه را هه ردوو زماناندا هه بیت، هه روه کی زمانی ترکی گه له ک په یف ژ زمانی عه ره بی وەرگرتین ب شیوه کی ئیکسه ر (عبدالواحد، 2024:

63)، یان زمانی کوردی ژ زمانی عه ره بی، یان ئینگلیزی، یان ترکی وەرگرتین، وه کی: (مناسب، سوپرایز، قادرمه، ... هتد)

ب- وەرگرتنا نه ئیکسه ر: زمانه ک، دی په یقه کی ب شیوه کی نه ئیکسه ر ژ زمانه کی دی وەرگریت و ئه و په یقا هاتیه وەرگرتن ژ زمانی ره سه ن نه هاتیه، به لکو به ری ئه وی ده می ژ زمانه کی دی وەرگریتیه، وه کی وەرگرتنا په یقا (سلام) ل ده ف ئینگلیزان، خه لکی مه لایو ژ عه ره بان وەرگریتیه و ب (SALANG) د رکاندییه، پاشی ئینگلیزان ژ (مه لایو) وەرگریتیه و ل سهر ئه زمانی ئه وان بوویه (SO LONG) (انیس، 1978: 123).

2- وەرگرتنا ل دویف پیدفیاتین: دبیته دوو جۆر-

ئ: پیدفیه کا گه له ک پچ هه ی

ل ده می جفاکه ک ب هنده ک جۆرین دیارگری ژ داروباری، یان گولان، یان گیانه وهران ب نافوده نگ دکه قیت، یان ئه گه ر جفاکه ک بتنی ب جۆره کی دیارگری ژ خوارن و هه خوارنان ب نافوده نگ بکه قیت، فینجا ئه گه ر ئه ف داروبار و گیانه وهر و خوارنه ل ده ف جفاکه کی دی هاتنه دیتن و چ په یف به رامبه ر ئه وان نه بوون، دی ژ نه چاری پیدفی ب وەرگرتنا ئه وان په یقان بن ئه وین رامانا ئه وان بگه یزن، وه کی په یفین: (چای، کوفی، یاسمین، ... هتد) کو د بنیاتدا ل دویف ئیک سه ر ب زمانی (چینی و عه ره بی و فارسی) نه، هه روه سا زمانین ئوروی هنده ک په یف و ده سه واژه یین زانستی ژ عه ره بان وەرگریتیه و عه ره بانژی نافین گه له ک گول و بالند و که لو په لین نافمالی و جۆرین مه یی ژ مله تین که فن وەرگریتیه کو سنوورین ئه وان دگه هه شته ئیک، وه کی شارستانیا فارسی و یونانی (عبدالواحد، 2024: 60-61).

ب- چ پیدفی پچ نینه، به لی حه زا خوده رخنستی و شانازی ب خو برنییه.

وه کی ژ ئه گه ری ملله ت ب ملله ته کی دی داخبار بیت و حه زا چاقلیکرنی د هه می دیارده یین جفاکیدا بین ملله تیدا هه بیت، ئه ف نموونه زی د هه می زمانین که فن و نویدا بین هه ی، وه کی داخباریا فارس و تورکان ب زمانی عه ره بی و گه له ک په یف ژ وەرگرتین و به روقاژی پویدایه، ل ده می عه ره ب ب زمانی فارس و یونانیان داخباربووین، ب تایبه ت ئه و تشتین گریدای ب لایه نی مادیفه، وه کی: (کونتاکت، پۆزه تیف، دیسپلین، ... هتد) (عبدالواحد، 2024: 61).

3- وەرگرتنا ل دویف چه نداتیا وەرگرتنی دبیته سه جۆر:

ئ- وەرگرتنا ته مام: مه به سه ت پچ ئه وه زمان په یقه کی ژ زمانه کی دی وەرگریت، بی راستفه کرن، یان گوهورین، یان وەرگریان.

ب- وەرگرتنا راستفه کری: مه به سه ت پچ ئه وه زمان په یقه کی ژ زمانه کی دی وەرگریت و هنده ک راستفه کرنین ده نگ و مورفولۆژی ل سهر به ینه کرن، هه تاکو ل گه ل زمانی وەرگریت و سیسته می ئه وی یی گشتی بگونجیت.

پ- وەرگرتنا تیکه ل (مهجن): مه به سه ت پچ ئه وه وەرگر په یقه کا پیکهاتی ژ دوو به شان، یان دوو برگان ژ زمانه کی دی

وهردگريت، پاشى به شه كى ب يه كه يا خو يا ره سەن بگوهر پريت و به شى دى وهكى د زمانى وهرگريتيدا هاتى وهرگريت(مرداسى، 2015: 165).

4- وهرگرتن ل دويف ژمارا ئه و كه سين وهردگرن: دببته دوو جوړ:-

ئ- وهرگرتنا هندك كه س پى رادبن: به هراپتريا جارن دهستپيكا وهرگرتنا په يقى كاره كى تاكه كه سيبه بو پيدى، يان داخبارى و پشتى دمه كى ب له ز ئه ف په يقه د ناف خه لكيدا به لاقه و بنه جه دببته و ب له ز به لاقبوونا په يقا وهرگرتى د ناف خه لكيدا ل دويف پله وپايا كه سيبه و قه درى ئه وى د ناف خه لكيدا و رادى هيزا كارتىكرنا ئه وى. له ورا ئه و په يقين هوزانقان و ئه ديب و پوژنامه نفيس وهردگرن، زويتر د ناف خه لكيدا به لاقه دبن ژ كه سه كى ئاساى.

ب- وهرگرتنا كومه كا مروقان پى رادبن: كومه كا بسپوران وهكى (دهسته بين كورين زمانى، يان سه نديكابين پيشه يى و كورين وهرگيرانى، ...هتد) ب هه قرا كاربه كن بو وهرگرتنا په يقا بيانى و بكاره ينانا ئه وى د بياشى بسپوريا خوډا، هه روه كى نوژدار ناډى دهرمانه كى وهربگرن و پاشى د ناف هه مى خه لكيدا به لاقببته (عبدالواحد، 2024: 62).

5- وهرگرتنا ل دويف ئاستان: دببته دوو جوړ:-

ئ- وهرگرتن ل سه ر ئاستى په يقان: وهرگرتنا په يقان ژ زمانين بيانى ل ئه وى دهمى پويده ت، ئه گه ر كه سه كى، يان كومه كى هه ست ب پيدى قياتيا ئه وان په يقان كر، يان حه زا چاڤيكرنا ئاڤتتكره رين بيانى كر، گه له كا ب زه حمه ته ئيكه م كه سى ئه و په يقه ژ زمانى بيانى وهرگرتى به يته ده ستنيشانكرن (عبدالواحد، 2024: 63-64).

ب- وهرگرتن ل سه ر ئاستى شيوازان: ئه ف وهرگرتنه، ل دهمى هندك كه سين جفاكى ب پو شنيبريا جفاكه كى دى داخبار بن دروستدببته و هندك ژ شيوازين زمانى بيانى و ريكيين دهربرينا ئه وان وهردگرن؛ ئه و په يقان وهرناگرن، به لكو شيواز و قالبان ب شيوه كى دى دادرين، ب مه رجه كى ل گه ل پيكا هاتيا ياساين زمانى هه قدر نه بن (المغربي، 1934: 332).

6- وهرگرتنا ل دويف دهنگان: ئه ف وهرگرتنا دهنه كيبه كو د ناف دهنگين زمانى ره سەندا نه ببته و ئه ف گه له ك يا سنوورداره به روفاژى وهرگرتنا په يق و شيوازان؛ هنديكه دهنك و ياسانه زوى ب زوى ژ زمانه كى بو ئيكى دى ناهينه فه گوهاستن، ئه و تينه ببته پشتى هه فركييه كا دوير و دريژ د ناقبه را هه ردوو زماناندا په يداببته (عبدالواحد، 2024، 66).

7- وهرگرتنا ل دويف ژيدهرى: دببته دوو جوړ

ئ- وهرگرتنا ژ ناډا: ئه ف وهرگرتنا ئه وان په يقان فه دگريت، ئه وين د ناف زمانى ب خوډا دهينه وهرگرتن، وهكى ژ دياليكته كا دى يا ئه وى زمانى، يان زمانى خوډانين بسپوريان، يان پيشه يى، يان ته خه كا جفاكيا تايبه ت، و يا ب زه حمه ته ئه ف جوړه وهرگرتنه به يته نياسين و به رده وام د ناقبه را هه مى ته خين جفاكى زمانى و پيكا هاتيه ين ئه وى پويده ت. وهرگرتنا په يقان د ناقبه را ئيك زماندا ب ئه گه رى جوداهييا ديالكتان، يان جوداهييا ته خ و پيشه بين جفاكى، يان جوداهييا بسپوريين تيورى و پراكتيكى ناكه قنه ل بن بابته مه (ديارده يا وهرگرتنا په يقين بيانى ...)، چونكى دقبت ئه ف ديارده د ناقبه را دوو زمانين جودا جودابن.

ب- وهرگرتنا ژ دهرقه: مه به ست پى ئه وه، وهرگرتنا په يقان ژ دهرقه يا سنوورى هه ر زمانه كى بيانى ببته. ئه ف جوړى وهرگرتنى كالكا بابته مه يه.

8- وهرگرتن ل دويف گوهر پينين بله ز د سه ر په يقا وهرگرتيدا دهين:-

گه له ك جارن په يقين وهرگرتى توشى گه له ك گوهر پينان دبن، چ ب مه به ست ببته، ل گه ل سيسته مى گشتى يى زمانى بگونجيت و به هراپتر ئه ف گوهر پينه دهنك و په يقن، يان بى مه به ست ژ ئه نجامى پيشكه قتنا گشتتيا زمانى كو به هراپتري په يقان فه دگريت و به هراپتر ئه ف گوهر پينه گوهر پينين واتايينه.

دوو- فوزية سرير عبدالله

فوزية د فه كولينا (ظاهرة الاقتراض من اللغة العربية- نماذج تطبيقية) چوار جوړين په يقين وهرگرتى ده ستنيشانده كت و ب ئه فى رهنكى:

1- وهرگرتنا راستفه كرى: هه ول به يته دان هه تا په يقا وهرگرتى به يته ل سه ر شيوازين زمانى دوويى، يان نيزيكى شيوازين

په یقین زماڼی دوویی بیت، چ ژ لایښ دهنگان، یان ژ لایښ شیوازانه بیت، و ئەف شیوازه هاریکاره بۆ به لاقبوونا په یقین بیانی د ناقبهرا که سین ژینگه هیدا، ژ بهر ب سانا هییا ب درکاندا ئەوان.

2- وەرگرتنا ته مام: ئەوه په یفا وەرگرتی بمینیت له سەر شیوی خو، بڼی گوهورینا دهنگ و شیوازان، ئەفەژی له ئهوی دهمی رویددت، له دهمی ئەوی که سی باوهری ب شیانین بدرکاندا زماڼی بیانی هه بیت.

3- وەرگرتنا تیکه له: تیکه له د ناقبهرا دهنگین په یفا رهسن و زماڼی دی بهیته کرن، ب مهرجه کی پاریزیی له به شه کی په یفا رهسن بکته و به شه کی دی فه گوهریزیته سەر زماڼی خو.

4- وەرگرتنا وەرگیرای: وەرگیرانا په یف ب په یفی ژ زماڼی ژیدەر بۆ زماڼی دوویی بهیته کرن.

3-1-2 بۆچوونا زمانناین بیانی (پوژناتیای):

لگه له سەرهلدانا زانستی نویی زماڼی له پوژناتیای، فوکس ژ ریبازا پیقه ری گوهوری بۆ ریبازا وهسفی و شروقه کرنا بونیاتگه ری. و زمانناین هه ره دیار له فی بواریدا د چوارچوو فی بهرکه قتنا زمانیدا بنیاتی فه کولینین وەرگرتنا زماڼی دانا.

1- لیونارد بلومفیلد

بلومفیلد ئیکه ژ سهرکیشین بونیاتگه ریا ئەمریکی، د پهرتووکا خو یا کاریگه را دا ب نا فی (زمان)، ئەوا له سال (1933) دهرکه فتی، ئەوی وەرگرتن دابه شی سی جوړین سهره کی کره له دویف چوارچوو فی جفاکی و رهوشه نبیری بی بهرکه قتنا زمانان و ب ئەفی رهنگی: (Bloomfield, 1933: 444-460)

ئ- وەرگرتنا رهوشه نبیری

ئەف جوړه له دهمی وەرگرتن ژ زمانه کی بۆ زمانه کی دی دهیته رویدان کو په یوهندی ب په یقین گریدای تیگه هین نویین رهوشه نبیری هه بن، پتری جاران ئەف جوړی وەرگرتنی گریدای ته کولو ژ یاییه، یان ئەو هزرین زماڼی بیانی فه دگوهریزیت بۆ زماڼی وەرگری.

ب- وەرگرتنا ههست و سوژی

ئەف جوړه له دهمی بهرکه قتنا ئیکسه ر و دومدریژ یا زماڼی د ناقبهرا دوو جفاکین زمانیدا دهیته رویدان، دی بیته ئەگه را وەرگرتنه کا بهرره هتر نه ب تنی په یقان فه گریت، به لکو دهریازی رهگه زین فونولوژی و ری زماڼی بیت.

ج- وەرگرتنا دیالیکتی

مه بهست پی ئەوه فه گوهاستنا په یقان ژ دیالیکته کی بۆ ئیکا دی د بازنه بی ئیک زماندا، یان ژ دیالیکته کی بۆ زماڼی فه رمی.

2- ئوریل فاینرایچ

په رتووکا (فاینرایچ) ب نا فی (Languages in Contact) سال (1953) دهیته هژمارتن کاره کی بناغه بی د بواری تیگه هی (بناقنیکدا چوون) یدا، (فاینرایچ) جوداهی د ناقبهرا جوړین مایتیکرنا فه رهنگی دا کره بی و چوارچوو فه کی ته فگر بۆ کریارا وەرگرتنا زماڼی پیشکیشکریه کو هوکارین زمانین بونیاتگه ری و هوکارین جفاکی و دهروونی پیکه گریددهت و ب ئەفی رهنگی (Weinreich, 1953: 47-52).

ئ- فه گوهاستنا په یقان: په یف ژ زمانه کی بۆ زمانه کی دهیته فه گوهاستن، و دهیته نیاسین ب (په یفا وەرگرتی).

ب- وەرگرتنا ب وەرگیران: وەرگرتنا واتایی ژ زمانه کی دی، له گه له وەرگیرانا به شه کی په یفی ب هاریکاریا یه که بین زماڼی ژ وەرگرتین.

3- ئینار هاوگن

هاوگن دیارترین فه کوله ری دوو زمانیه، ئەوی دابه شکرنه کا تیروته سه له بۆ جوړین وەرگرتنا زماڼی د گوتارا خو یا ب ناقودهنگدا (شروقه کرنا وەرگرتنا زماڼی - The Analysis of Linguistic Borrowing) و دابه شکرنا ئەوی پشتبه ستنی له سەر جودا کرنا دناقبهرا (هاورده - Importation) (گوهورین - Substitution) دا کره بی، هاوگنی وەرگرتنا زماڼی دابه شی سی بهشین بنه رته تی کره وه کی دیار (Haugen, 1950: 210-230)

1- وەرگرتنا په یفی: ئەوه دی مورفیمه کی بی گوهورین وەرگرتی؛ ئانکو دی په یفی ب شیوه و واتایا ئەوی ژ زماڼی ژیدهری وەرگرتی.

- 2- وەرگرتنا تیکه‌ل: وەرگرتن و گوهورین پیکفه کومدکته، به‌شه‌کی ژ په‌یځی وەرگرت و به‌شی دی دگه‌ل مادی زمانې ژې وەرگرتی دگوهوریت، بۆ نمونه (زیده‌کرنا پاشگره‌کی ناڅوویی بۆ په‌گه‌کی بیانی)
- 3- وەرگرتنا بگوهورین: گوهورینین مؤرفیمان بیی وەرگرتن بخوځه‌دگریت؛ ټانکو په‌یځا ناڅوویی واتایه‌کا نوی وەرگرتی ب کاریکه‌رییا په‌یځه‌کا بیانیا وککه‌ف.

دابه‌شکرنا (جریفو) و (مالوفلین) ل سهر دابه‌شکرنا هاوگنی بۆ په‌یځین وەرگرتی (1950):
 ټ- (جریفو):

دابه‌شکرنا گشتی یا ئیک: د چوارچوویی دویڅوون و څه‌کولینان د بنیات و میژوویا په‌یځین وەرگرتیا، (جریفو) ی چوار چورین په‌یځین وەرگرتی ریڅکستینه ل دویڅ دابه‌شکرنا (هاوگن- 1950) ی؛ ټانکو چوره‌کی دی (وهرگرتنا وهرگرتی) ژ دابه‌شکرنا ټوی دارشتیبه و بځی په‌نگی ل خواری: (Jaafar, Buragohain, 2022: 102)

1- وەرگرتنا په‌یځی

2- وەرگرتنا ب گوهورین

3- وەرگرتنا وهرگرتی

4- وەرگرتنا تیکه‌ل

ب- (مالوفلین) ی ټماژه ب دابه‌شکرنا ځا دی دایه بۆ په‌یځین وەرگرتی کو دوپاتی ل گونجاندنې کره‌ی د زمانې دایکید، یان زمانې وهرگرتیا و ټه‌ف دابه‌شکرنا ب ناځی دابه‌شکرنا هاوگنی ده‌یته‌زانین (Jaafar, Buragohain, 2022: 103)

1- په‌یځین وەرگرتنا بیی راسته‌کر

پاریزیی ل شیوی په‌سهنې په‌یځین وەرگرتین نه‌راسته‌کری دکن، هه‌روه‌سا په‌نگه‌دانا شیوی په‌سهنې بدرکاندنا په‌یځینه، وکی په‌یځا (road).

2- وەرگرتنا تیکه‌ل و وەرگرتنا وهرگرتی

په‌یځین وەرگرتین تیکه‌ل و په‌یځین وەرگرتین وهرگرتی، کومه‌له‌کا دییا په‌یځین وەرگرتین نه‌راسته‌کرینه، وکی (interview, and last minute)

3- په‌یځین وەرگرتنا (گوهورینا به‌شه‌کی)

په‌یځین وەرگرتین به‌شه‌کی راسته‌کری حزل و وەرگرتنا زاراف و په‌یځان هه‌یه ب شیوه‌کی کو د شیوی په‌سهندا هه‌بیت، یان وکی په‌یځین په‌سهن بیت، وکی په‌یځین وەرگرتین ئینگیزی د زمانې چیکیدا (hockey hokey).

4- په‌یځین وەرگرتنا (گوهورینا ته‌مام)

په‌یځین وەرگرتین ته‌مام گونجاون، پیکه‌اتیبه ژ کومه‌له‌کا توخمین مؤرفولوژی زمانې به‌خسه‌ری ل گه‌ل زمانې وهرگرتی، وکی په‌یځین وەرگرتین ئینگیزی د زمانې چیکیدا (calendar- kalendar).

5- په‌یځین وەرگرتی ب شیوی کوم

ټه‌و په‌یځین وەرگرتی کو ب شیوه‌کی کوم هاتینه‌وهرگرتن، دوماهییا شیوی کومې زمانې وهرگرتی ب په‌یځین وەرگرتیبه ده‌یته‌گردان، وکی په‌یځین وەرگرتین ئینگیزی د زمانې عه‌ره‌بیدا (fans- fanzat).

6- ټه‌کرونیم (ټیکونومی)

ټ- ټه‌و کورترکرتین وکی په‌یځی دبیزن و ل دویڅ ټه‌وان پیتان، یان گرافیمان کو وکی ټیک

په‌یځ ده‌یته‌نقیسین و چ جارن ب تنی ناهینه‌نقیسین، وکی: (NASA, NATO, AIDS, and MASH)

ب- ټه‌و کورترکرتین کو وکی کومه‌له‌کا پیتان دبیزن، وکی: (CV, CD, DVD, OK, and PC)

3-1-3 بۆچوونا زمانقان و څه‌کوله‌رین کورد یین هه‌څه‌رخ ل سهر چورین وهرگرتنا په‌یځین بیانی:

زمانقانین کورد ب شیوه‌کی گشتی ل سهر هندې د بژدن کو وهرگرتنا په‌یځین بیانی، دوو چورین سهره‌کی هه‌نه: وهرگرتنا راسته‌خو و وهرگرتنا نه‌راسته‌خو، به‌لی د ناځ ټه‌قان هه‌ردوو چورین سهره‌کید، چه‌ندین دابه‌شکرین هورتر هه‌نه:

ئىك- وريا عومەر ئەمىن

وريا ئىكە ژ وان زمانقانىن ديار كو ب هویری ل سەر پەيڤىن بيانى كارکىيە و ئەف پەيڤىن هاتىنە وەرگرتن د پەرتووکا خۇدا ب ناڤى (وشەسازى لە زمانى کوردیدا) بۆ چەند جۆران دابەشەدکەت:

1- وەرگرتنا پەيڤى: ئەمە باوترىن جۆرى وەرگرتنە، کە تايادا وشەيەک وەک خۆى يان بە دەستکاریيەكى فونولوژى و مۆرفولوژىيە کەمە وە دیتە ناو زمانى کوردى، بۆ نمونە: وشەى (تەلەفزيۆن) لە ئىنگليزىيە وە، و (کتاب) لە عەرەبىيە وە (چاى) لە تورکى يان فارسىيە وە.

2- وەرگرتنا وەرگىرانی: لەم جۆردا چەمک يان دەستەواژەيەكى بيانى بە وشەى کوردى دادەپيژریتە وە، واتە مانای وشەکە وەرەدەگىریت، بەلام بە وشەى رەسەنى کوردى دەرەدەپردیت، ئەم جۆرەش دەپیتە دوو بەشە وە:

ئ- وەرگىرانی وشەبە وشە: وەک، (خالى لاواز) دەپیتە (weak point) کە وەرگىرانی راستە و خۆى ئىنگليزىيە.

ب- وەرگىرانی مانایى: وەک بە کارهينانى وشەى (بال) بۆ بەشى سياسىيە حيزبىک کە لە زمانى ئىنگليزىيە وە (wing) وەرگىراو.

3- وەرگرتنا مانایى: کاتىک وشەيەكى کوردى رەسەن، مانا و بە کارهينانىكى نوێ وەرەدەگىریت بە هۆى کارىگەرىيە زمانى بيانىيە وە، بۆ نمونە: وشەى (کەنال) کە لەبەرەتدا بە مانای جۆگەى ئاو دیت، بەلام ئىستا بە مانای (کەنالى تەلەفزيۆنى) ش بە کاردیت بە هۆى کارىگەرى وشەى (channel) ئىنگليزىيە وە.

دوو- هەردوو قەكۆلەران (ئوميد برزان برزو و هيرش كەريم حەميد) د قەكۆلينا خۇدا ب ناڤى (بەريەكە و تنى زمانەكان و دەولەمەندکردنى فەرەنگى زمانى) پروسەيا وەرگرتنا پەيڤىن بيانى بۆ هەشت جۆران دابەشەكە.

1- وەرگرتنا راستەخۆ: ب شيوەكى راستەخۆ يەكە يەكە زمانى ژ زمانەكى دى دەپیتە وەرگرتن، بىي دەستکاری و وەكو خۆ دىڤىخە بەر سنگى ئاخفتنەرى، وەكى: (كۆرس، عەصەبى، مۆندىال، ... هەتد)

2- پەيڤا هاتىنە وەرگرتن: ئەوان پەيڤ و زاراقان قەدگىریت كو ژ زمانەكى دى هاتىنە وەرگرتن و ئىخستىنە ل بن كونترول و فونەتىكا زمانى دووبى، وەكى: (تانە، مولەت، لايمەن، ... هەتد) ژ پەيڤىن (طعنة، مهلة، linesma) وەرگرتن.

3- وەرگرتنا نەراستەخۆ: ل دەمى زمانەك ب شيوەكى نەراستەخۆ ب رىكا زمانەكى دى، يان چەند زمانەكىن دى كەرەستەيەكى زمانى فریدكەتە زمانەكى دى، وەكى: زمانى کوردى ب رىكا زمانى عەرەبى چەند پەيڤىن يونانى هاتىنە د ناڤ زمانى کوردیدا، وەك: (فنجان، لىرىك، بارووكە، ... هەتد)

4- وەرگىرانا وەرگرتى: وەرگىرانا كە راستە و خۆ ب زمانى خۆ بۆ پەيڤا بيانى بکەت؛ ئانكو دىپتە (وەرگىرانا پەيڤ ب پەيڤى) بۆ پەيڤا بيانى و وەكى پەيڤەكا نوى د زمانى وەرگىرانا بكار دەهين، وەكى: (لىدانا سزای، چوارگوشا زىرىن، كچى هاورى، ... هەتد) ژ (ضربة الجزاء، مربع الذهبى، girlfriend) وەرگرتن.

5- وەرگرتنا گوزارشتى: پەيڤەكا گونجای ژ زمانى خۆمالى دەپتە هەلبژارتن كو پىشتەر نەبوويه، ب شيوەكى بشىت گوزارشتى ژ شيوه و كارايى يا ئەوى پەيڤى بکەت، وەكى: (رېزمان، پىنوس، خۆبەريۆبەر، ... هەتد)

6- تىكەلكرن: تىكەلكرنا پەيڤ و مۆرفىمىن بيانى ل گەل پەيڤ و مۆرفىمىن خۆمالى، ب واتە يكا دى، بەشەكى پەيڤى هاتىنە وەرگرتن و بەشى دى خۆمالييە، وەك: (موزىكۆرن، گۆلپارىز، گوناحكردن، ... هەتد)

7- وەرگىران و گوزارشتا راقەيا وەرگرتى: وەرگىرانا پەيڤ ب پەيڤى بۆ بەشەكى دەپتە كرن و بەشى دى ب پەيڤەكى دەپتە راقەكرن ل دويف كارايى و تايبەتمەندىيا وى تشتى، بۆ نمونە د زمانى فارسىدا بۆ پەيڤا (spaceman) پەيڤا (فضانورد) بكارهاتىە.

8- گوهورىنا پەيڤا وەرگرتى: پەيڤى راستە و خۆ ژ زمانەكى دى وەرناگىریت و وەرگىرانی ژى بۆ ناكەت، بەلكو مفاى ژ زىندىكرنا پەيڤەكا كەشنا زمانى خۆ دكەت، وەك نىزىكى تىگەهەمى رەسەنى پەيڤى، وەك: پەيڤا (بسپور) كو د كەقندا ب واتايا ئەو كەسى د ئاژەلدارىيدا شارەزا دەت، بەلى نوکە ب واتايا كەسەكى شارەزا د بوارهكى زانستى يان پىشەبيدا دەپت.

سى- پىشكەوت مەجىد مەمەد د نامەيا دكتورايندا ب ناڤى (خواستنى زمان لە زمانى كوردیدا- ژەهرى زمانى - بە

نموونه)، دوازه تهرزین خواستی زمانی د زمانی کوردیدا پیشچاښکته:

- 1- په یفا وهرگرتی (وهرگرتا بی دستکاری): پیکهاتیبه ژ ئهوی وهرگرتا کو زمانهک په یفه کی بی دستکاری ژ لای دنگ و واتاییفه ژ زمانه کی دی دخوازیته، وهک: (فایل، فریز، حشر، ...هتد)
- 2- په یفا کوردیکری (وهرگرتن ب دستکاری): ئهوه په یفا بیانی ب قالبی زمانی کوردی بهیته وهرگرتن و کونجاندا فونیمی و مؤرفولژی بؤ بهیته کرن و د ئهجامدا گوهورین و تیچوون و زیده کرن بؤ دنگان دروستدبیت، وهک: (قرض- قهرز، معامله- مامهله، salad - زهلاته)
- 3- وهرگرتن: پیکهاتیبه ژ وهرگرتا بیژهیه کا په یفا وهرگرتی بؤ بیژهیه کا خومالی ب هه مان واتا، وهک:

وهرگرتن ب زمانی کوردی	زمانی بیانی
بلندگو	loud-speaker
کچه هاوری	Girlfriend
جهنگی سارد	الحرب الباردة

4- گوهورینا واتا یا په یفی: ئهغه دبیته دوو جوړ:

- ئ- گوهورینا واتا یا په یفه کا زمانی بیانی: پیکهاتیبه ژ وهرگرتا بیژهیا په یفا وهرگرتی بی واتا یا ئهوی، پیدانا واتا په کا جودا ژ ئهوی واتا یا د زمانی به خشه ریدا هه ی. بؤ نموونه، وهک:

په یف	واتا یا ئهوی	د زمانی کوردیدا
قول	ب عره بی (قهسه و گوتن)	په یمان و بهلین
قوت	ب تورکی (گیان و روح)	قویتی خه لکی و ئه رزاق
Drama	ب ئینگلیزی (شانوگه ری)	فلمین زنجیره یی

- ب- گوهورینا (واتا یا) یا په یفه کا کوردی: د فی جوړه وهرگرتنیدا بیژهیا په یفا راسته وخو ژ زمانه کی دی ناهیته وهرگرتن، یان وهرگرتا په یف ب په یفی بؤ ناهیته کرن، به لکو بتی واتا یا ئهوی دهیته وهرگرتن، ل شوینا مفا وهرگرتی ژ په یفا بیانی، دی مفا ی ژ په یفه کا که فنا زمانی خو وهرگرتیت، بؤ نمونه:

په یف	د که فنا	د نوکه دا
پسپور (بسپور)	شاره زای خودانکرنا په زی	شاره زایی بواره کی زانستی
کورسی	کورسیا رویشتنی	کورسیا په رله مانی و ...
پوست	پوستی به ریدئ	پوستی حکومی و ...

5- گوزارشتكرن ل واتايا په يفا وەرگرتی: پیکهاتییه ژ دروستکرنا په یفه کا نوی بؤ واتایه کا وەرگرتی د ریکا گوزارشتلیکرنی، بؤ نمونه:

په یف	د زمانی بیانیدا	په یف	د زمانی کوریدا
overpass, underpass	شیوازی تپه ربوونی به (سهر و ژیر) یا پری دیارکرییه	به رزه پرد نزمه پرد	(به رز و نزمی) یا پری دیارکرییه
إعدام	بؤ هه لویستنی دهیت	سیداره دان	بؤ کهره سستی هه لویستنی دهیت

6- وەرگیران و گوزارشتكرن ل واتايا په يفا وەرگرتی: د فئ جورئ وەرگرتنیدا په یفه کا وەرگرتی ب تیکه لکرنا هه ردو و شیوازی وەرگیران و گوزارشتلیکرن دهیته وەرگرتن. په یفه ک ژ لایئ فورمیقه گوهورپین ب سهر دادهیت و فورمه کی نوی پی دهیته دان، ژ لایئ واتایفه به شه کی واتایئ ب ریکا وەرگیرانی و هکی خو دهیته وەرگرتن و به شه کی دی گوزارشتی لی دهیته کړن، بؤ نمونه:

په یف	د زمانی بیانیدا	په یف	د زمانی کوریدا
Spaceman	space + man	ئاسمانه وان	(ئاسمان) وەرگیرانه + پاشگری (وان) بؤ پیشه ی گوزارشتلیکرنه
New year day	New year + day	سهرئ + سالانوی	به شئ (سالانوی) وهرگیرانه، به شئ (سهرئ) گوزارشتلیکریه

7- لیکدان/ دووړهگ: پیکهاتییه ژ نه وی په یفا نوی، کو ژ دوو په یفین واتادارین سهر به خو دروستکریه، به شه ک ژ زمانی بیانیه و به شئ دی په یفه کا خومالییه. یان هنده ک جارن به شه کی په یفی وەرگیران بؤ دهیته کړن یان گوزارشت لی دهیته کړن و به شئ دی و هکو خو دمیتته شه. و هکو:

په یف د زمانی بیانیدا	په یف د زمانی کوریدا
قرآن	قورنانون
Copy	کوپیکن
Modernization	مؤدیرنخواز

8- تیکه لکرن (ئاویته کړن): پیکهاتییه ژ دروستکرنا په یفه کا لیکدای، ژ تیکه لکرنا دوو بناغه یین زمانی بیانی، یان تیکه لکرنا په یفه کا خومالی دگه ل په یفه کا وەرگرتی، و هکو:

دو پھیٹ	پھیٹ د زمانی کوریدا
Morpheme + phoneme	مورفوفونیم
Mobile + telephone	موبیتیل
زانکو + online	زانکولاین

9- وەرگرتنا په یفا وەرگرتی: پیکهاتییه ژ ښه گه راندنا په یفه کا وەرگرتیا خومالی ژ لایح زمانی به خشکه ریفه، واته په یفا زمانه کی ل سهردهمه کیدا ژ لایح زمانه کی دیفه هاتیه وەرگرتن، ل دو یف سیسته می فونه تیکی بی نه وی زمانی تپه رییه و گوهورینا دنگی و واتایی ب سهردهمینایه، پاشی زمانی رهسن و هکو زمانی وەرگری په یفی دخوازیته ښه و هکو په یفه کا بیانی رهفتاری ل گه ل دکته. بو نمونه: زمانی عهره بی په یفا (جوز) ژ په یفا (گویز- گویز) زمانی کوردی بو هه مان واتا وەرگرتیه، پاشی زمانی کوردی (گویزا هندی) ژ په یفا (جوز الهند) ا عهره بی وەرگرتیه.

10- گوهورینا په یفا وەرگرتی: زمانی وەرگری په یفه کا وەرگرتیا ب کارهاتی دگوهوریت ب په یفه کا دیا وەرگرتیا زمانه کی دی، کو هه مان واتا هه بیت.

په یفا عهره بی	گوهورین ب په یفه کا ئینگلیزی (جیهانی)
کأس العالم	موندیال
فاسد	ئیکسپایه ر
ملف	دوسییه

11- وەرگرتنا راسته وخو: پیکهاتییه ژ وەرگرتنا په یفه کا زمانی، راسته وخو ژ زمانی به خشکه ری بو زمانی وەرگری، پشٹی یاسا و دستورین زمانی وەرگری ب سهردا دهینه بجهینان، بو نمونه:

په یف	زمانی بیانی	د زمانی کوریدا (راسته وخو)
قاچ	تورکی	قاچ - پی
Carte	فهره نسی	کارت
Vapour	ئیتالی	پاپور

12- وەرگرتنا نه راسته وخو: پیکهاتییه ژ وەرگرتنا په یفه کا زمانی ب شیوه کی نه راسته وخو ژ زمانی به خشکه ری بو زمانی وەرگری ب ریکا ناښه ندیا زمانه کی دی؛ ئانکو دوو جاران گوهورینین فونه تیکی ب سهردا دهین، و هکو بو نمونه:

زمانی رهسن	زمانی ناښه ند	د زمانی کوریدا
چینی	صین (عهره بی)	چین
(copy) ئینگلیزی	قوی (تورکی)	قویا
هندي	(pyjama) ئینگلیزی	بیجامه

ههروهسا (نهريمان عهبدوللا خوشناو و قهيس كاكل توفيق) د فهكولينين خودا دووپاتي ل سهر شيوازين وهرگرنتا په يفتين بياني دكهن و دابه شكرنين هه قشيوه پيشكه شدكهن، به لي ب تيرمينولوژيايه كا جودا تر. ب شيوه كي گشتي زمانقنين كورد ل سهر نيك بوچوون، دهر باره ي وهرگرنتا په يفتين بياني د زمانيدا و بو چه ند شيوه كان دابه شدكهن:

1- وهرگرنتي راسته وخو (Loanword)

ئه فه ب نافوده نكترين شيوازي وهرگرنتا په يفتين بيانيه، كو تيدا په يفهك وهكو خو ژ زمانه كي بياني بهيته وهرگرنت و د ناف زمانې كوريدا بهيته بكارهينان، هندك جارن ب گوهورينه كا كيم ژ دهرين يان د نفيسينيدا بو هندې ل گهل سيسته مي فونولوژي و رينووسا زمانې كوردي بگونجيت. بو نمونه (نهرين فخرى) ئاماژه ب هندې دكته كو (زوربه ي وشه وهرگيراوه كان له بوراه كانى ته كنه لوژيا و زانستدا له م جوړهن، وشه كانى وهك (كومپيوتهر، ته له فزيون و ديموكراسي) نمونه ي بهرچاوى ئه م جوړه وهرگرنتهن، ئه م وشانه به هو ي پيوستى و نه بوونى هاوتاي گونجاو له زمانى كورديدا، به خيراى جيه گى خو يان كردووه ته وه) (فخرى، 2010: 88).

2- وهرگرنتي وهرگيران (Loan Translation)

د فى شيوازيدا دهسته واژه يه ك يان پيكهاته كا ريزمانى ژ زمانه كي بياني ب شيوه كي په يفت ب په يفتي دهيته وهرگيران بو سهر زمانې كوردي. ئه ف جوړي وهرگرنتي پتر د ئاستى دهسته واژه و ئيديه ماندا ديارديت نهك په يفتان. (شوكر مسته فا) به حسى ديارده يا وهرگرنتا وهرگيرانى دكته و دبيژيت: (ئه م ديارده يه له زمانى روظنامه وانى و ميدايى كورديدا زور باوه، بو نمونه دهسته واژه ي (خالى لاوز) وهرگيرانىكى راسته وخو ي دهسته واژه ي (weak point) ئينگليزيه، ههروه ها (گه شتى ئاسمانى) وهرگيرانى (space flight) ئينگليزيه (مسته فا، 1999: 124).

3- وهرگرنتا واتايى (Semantic Loan)

ئه وه په يفه كا كوردي كو پيشتر واتايه كا دياركرى هه بوويه، ب ئه گهرى كاريگه ريبا زمانى بياني واتايه كا نوى وهرديت، واته په يفا كوردييه، به لي نيك ژ واتايين نوى ل ژير كاريگه ريبا زمانه كي دى په يدا بوويه (كاميران بهروارى) د فهكولينين خودا ئاماژه ب هندى كرىه كو ئه ف جوړه وهرگرنته كيتر هه ست پي دهيته كرن، چونكى شيوى په يفتي ناهيته گوهورين، بو نمونه: په يفا (بال) د زمانى كورديدا ب واتايا ئه ندامه كي فرينا بالنده ي دهيت، به لي د نوكه دا ب كاريگه ريبا زمانى عه ربه ي و فارسى ب واتايا (لايه ن) يان (رهوت دهيت)، وهكى، بيژين: (بالى سياسى پارتىك) (بهروارى، 2015: 45).

4- وهرگرنتا تيكهل (Loanblend)

ئه ف جوړه پيكهاتيه ژ تيكه لكرنا به شه كي په يفا بياني ل گهل به شه كي په يفه كا كوردي بو دروستكرنا په يفه كا نوى (به واتايه كي تر وشه كه به شيكى وهرگيراوه و به شه كي ترى خو مالويه، به م شيوه يه: (مونتاژ كردن، گولپارين، فيلمسان، ... هتد) (برزو، حه ميد، 2017: 260).

هه ر خودان زمانه كي زيندى پتر گرنگى دايه لايه نه كي دابه شكرنا وهرگرنتا په يفتين بياني، هه ر بو نمونه پتر يا زمانقنين كه قنين عه رب چ دابه شكرنين رون و ئاشكرا نه بوون بو دابه شكرنا وهرگرنتا په يفتين بياني، به لكو زيده تر گرنگى ددا ريزكرنا په يفتين بياني ب شيوى فهره نكي و دوو جوړين سهره كي ده ستنيشان دكرن (المعرب و الدخيل): ئانكو ئه و په يفتين هاتينه عه ربه كرن و گوهورينين فونولوژي و مؤفولوژي د سهردا هاتين و په يفتين بياني، ئه وين وهكى خو، يان ب گوهورينه كا سفك هاتينه وهرگرنت، به لي زمانقنين هه فخره عه رب، ئه وين داخبار ب زمانقان و ريبازين روظنافايى، زيده بارى وهرگرنتا راسته وخو و نه راسته وخو هندك جوړين ديژي لى زيده كرن ئه وژي وهرگرنتا تيكهل و وهرگرنتا وهرگيران، ههروه سا فهكوله رين ئه كاديميين عه رب ب ريكه فهكولينين خو پتر گرنگى دايه جوړين وهرگرنتا په يفتان و ژ (4 هه تا 12) جوړان دياركرينه و ل هندك جهان نمونه بو ئه وان جوړان نه هينايه. زمانقنين روظنافايى زويتر و كويرتر ئه ف بابه ته فهكولويه و دابه شكرنين هه م جوړ بو جوړين وهرگرنتا په يفتان دياركرينه، هه ر ژ سالا (1875) ل ده مئ نيكه م جار (ويتنى) تيكه م وهرگرنتا زمانى به حسكرى و پاشى (هاوگنى) ل سالا (1950) سى جوړين وهرگرنتا په يفتان (وهرگرنتى، تيكهل، گوهورينا وهرگرنتى) دياركرين و ل دويقتا (بلومفيلد) دابه شكرنه كا جودا هه بوو بو وهرگرنتى

و دکرنه سی جوړ (پهوشه بیری، ههست و سوزی، دیالیکتی)، ههروهسا (فاینرایچ) دابه شکرنا خو هه بوو و دکرنه دوو جوړ (قه گوهاستن، وهرگیران).

زمانناین کورد بین دستپیکې پتر گرنگی دایه گونجاندا په یقین بیانی لگه ل فونولوژیا و مؤرفولوژیا زمانې کوردی، ههروهسا په یقین بیانی ل دویف ژندهری زمانان ریزکرینه وهکی شیوی دروستکرنا فورهنگهکی کا چاوا په یف ژ زمانین جیران وهرگرته و بهروفاژی. زمانناین کوردین هه فچه رخ پتر گرنگی دایه دابه شکرنا جوړین وهرگرته په یقان، وهکی (وریا عومر ئەمین) سی جوړین وهرگرته (په یقی، وهرگیران، واتایی) دیارکرینه. ب شیوهکی گشتی ل دهف زمانناین کوردین هه فچه رخ ئەف دابه شکرنا گشتی یا په سه ندبوو، ئەوژی وهرگرته (راسته وخو، وهرگیران، واتایی، تیکه ل). هندهک فه کولرین ئەکادیمیین کورد گرنگیاهه کا تایبهت دایه ئەفی بابتهی ب تایبهت جوړین وهرگرته په یقین بیانی و ژ (3 هه تا 12) جوړان دیارکرینه ب نمونه بین پیدفی و دیار دبیته کو وهرگرته په یقان ژ زمانین جیران و نه جیران هاتیه رویدان.

2-3 پهیره وکرنا باشتیرین بوچوون ل دویف بنه ماین زانستی د وهرگرته زمانیدا:

بوچوونین زمانناین و فه کولهران سه بارهت جوړ و دابه شکرته وهرگرته زمانی و ب تایبهت وهرگرته په یقان د هندهک جهاندا د جوړاو جوړ و ژیکجودانه و ل گه لهک جهین دیژیدا نیژیکي ئیکن، لهو یا ب زهحمه ته فه کولرهک بشیت باشتیرین جوړ یان جوړین وهرگرته زمانی دهستتیشانکهت، چونکی هه زمانهکی په یقان ژ زمانهکی دی وهرگرته ل دویف هندهک بنه ماین کو په یوهندی ب هه چوار ناستین زمانی فه هه بنه جه دبیته، زیده باری هوکارین جوگرافی و میژووی و پهوشه نبیری و جفاکی، ... د ناقبه را ههردوو زماناندا (بی په یقی بدهت و بی په یقی وهرگرته).

د بنیاتا (هاوگن) سی جوړین په یقین وهرگرته دهستتیشانکرینه، بهلی (جریفوی) جوړی چواری ل سه زیده کره؛ نانکو جوړهکی دی (وهرگرته وهرگیرای) ژ دابه شکرنا هوی دارشتیه و بقی پهنگی ل خواری: (Jaafar)

Buragohain, 2022: 102

1- وهرگرته په یقی

2- وهرگرته ب گوهورین

3- وهرگرته تیکه ل

4- وهرگرته وهرگیرای

پیشتر مه دیارکره کو (مالولین) ی ناماژه ب دابه شکرنا کا دی دایه بو په یقین وهرگرته کو دوپاتی ل گونجاندن کره ب زمانې دایکیدا، یان زمانې وهرگیرا و ئەف دابه شکرنا هه وهکی یا سهریه دگه ل زیده کرنا دوو جوړین دی بین وهرگرته په یقان و ئەفهژی هه ب ناقی دابه شکرنا هاوگنی دهیته زانین و بقی پهنگی ل خواری: (Jaafar)

Buragohain, 2022: 103)

1- په یقین وهرگرته بی راسته کرن

پاریزی ل شیوی په سه نی په یقین وهرگرته نه راسته کری دکن، ههروهسا پهنگه دانا شیوی په سه نی بدرکاندا په یقیه، وهکی په یقا (road)، ههروهسا نمونه بین په یقین کوردی ژ ئەفی جوړی د ژورن کو ژ زمانې عه رهبی و ئینگلیزی وهرگرته وهکی: (عه سه بی، حه شر، کورس، مؤندیال، فایل، فریز، ... هتد).

2- وهرگرته تیکه ل و وهرگرته وهرگیران

په یقین وهرگرته تیکه ل و په یقین وهرگرته وهرگیران، کومه له کا دیا په یقین وهرگرته نه راسته کرینه، وهکی (interview, and last minute). نمونه بین وهرگرته تیکه ل د زمانې کوردیدا (مونتاژکردن، گوپاریز، فیلمسان، ... هتد)، نمونه بین وهرگرته وهرگیران د زمانې کوردیدا (ناوچه ی سزا، هه ورپر، چوارگوشا زیرین، ... هتد)

3- په یقین وهرگرته (گوهورینا به شهکی)

په یقین وهرگرته به شهکی راسته کری حه ز ل وهرگرته زاراف و په یقان هه یه ب شیوهکی کو د شیوی په سه ندا هه بیت، یان وهکی په یقین په سه ن بیت، وهکی په یقین وهرگرته ئینگلیزی د زمانې چیکیدا (hockey hokei)، د زمانې کوردیدا

نمونہ بین ژ ئه فی رهنگی د ژورن وهکی (تانه، مولهت، قهرز، مامهله، زهلاته، لایمه، ...هتد)

4- په یقین وهرگرتنا (گوهورینا ته مام)

په یقین وهرگرتین ته مام گونجاون، پیکهاتیبه ژ کومه له کا توخمین مؤرفولوژی زمانی ژیوه رگری ل گه ل زمانی وهرگری، وهکی په یقین وهرگرتین ئینگلیزی د زمانی چیکیدا (calendar- kalendar).

5- په یقین وهرگرتی ب شیوی کوم

ئه و په یقین وهرگرتی کو ب شیوه کی کوم هاتینه وهرگرتن، دوماهییا شیوی کومی زمانی وهرگری ب په یقین وهرگرتی ه دهنیه گریدان، وهکی په یقین وهرگرتین ئینگلیزی د زمانی عه ره بیدا (fans- fanzat)، هه روه سا وهکی نموننه بین کوردی ژ زمانی فارسی وهرگرتین کو نیشانه بین کو (ات، جات، ه ها، هات، ...) وهکی په یقین (باغات، میوه جات، ساله ها، دیهات، ...)

6- ئه کرو نیم (ئیکونومی)

د- ئه و کوررتکریین وهکی په یقی دبیزن و ل دویف ئه وان پیتان، یان گرافیمان کو وهک ئیک

په یف دهنیه نفیسین و چ جارن ب تنی ناهینه نفیسین، وهک: (NASA, NATO, AIDS, and MASH)، په یقین کوررتکی د زمانی کوردیدا به رچا فکده فن وهکی نموننه بین (هتد، س، ز، مش، پ.ز، پ.ن، ...) و نموننه بین زمانی عه ره بی وهکی (الخ، اه، ت، ه، ق.م، ...هتد) ب رامانا (الی آخره، إنتهی، متوفی، هجری، قبل المیلاد، ...)، هه ر د زمانی کوردیدا ژی ئه فان کوررتکریین عه ره بی ب کاردهینن.

ب- ئه و کوررتکریین کو وهک کومه له کا پیتان دبیزن، وهک: (R.B.C, UN, CV, CD, DVD, OK,OMG, TY, and PC)

ژ جورین سه ره کی و هه ره دیارین وهرگرتنا زمانی کو د بهه راپتری زماناندا به رچا فکده فن، وهرگرتنا (بی راسته کرن و راسته کری و تیکه ل و وهرگیران) کو سی جور ژ ئه وان سه ر ب دابه شکرنا (ئینار هاوگن) ی نه و بو ئیکه م جار ل ساله (1950) به لافکری، هه روه سا ئه ف جورین دی بین وهرگرتنا په یقین بیانی کو (جریفوی و (مالوفلین) ی ژ دابه شکرنا (هاوگن) ی دارشتین، له ورا مه فه کولینا خو ل دویف ئه فی دابه شکرنی په یه وکر، بیگومان ئه فی وهرگرتنی مفایه کی باش بو ده وله مندکرنا فه ره نگا زمانی وهرگری هه یه ئه گه ر ب ریژه یه کا دیارگری و ل دویف بنه مابین زانستی په یف بهینه وهرگرتن و د فه ره نگا ستانده ردا نه ته وهییدا بهینه چه سپاندن، ئه گه ر نه، هینگی دی پتر زیان و له نگی بو زمانی وهرگری په یدا بیت.

3-3 نامارا زمانین وهرگرتنا په یقین بیانی:

پومانا (دهوله ت و دل) ژ (378) بهه رپه رین قه بارئ ناقجی پیکه دیت و ب دیالیکتا کرمانجیا سه ری نفیسیه و سه رجه می په یقین ئه وی نیزیکی (45360) په یقن، نیزیکی (42632) په یقین کوردینه و (2728) په یقین بیانینه دگه ل دووباره بوونا ئه وان (هندهک په یف دووجار و هندهک سی جارن و هندهکین دی چه ندین جارن کو سه ر ب زمانین (عه ره بی، ئینگلیزی، فارسی، تورکی، ...) نه کو ریژا ئه وان په یقین بیانی دبیته (6%) بهه رامبه ر (94%) په یقین کوردیین خومالی.

ژ هه ژیه گوتنیه نیزیکی (577) په یقین بیانی د ئه فی پومانیدا به رچا فکده فن، سه باره ت جورین زمانین بیانی، ب پلا ئیکی زمانی عه ره بی دهیت (355) په یف ب ریژا (62%)، پاشی زمانی ئینگلیزی (166) په یف ب ریژا (29%)، زمانی تورکی (32) په یف ب ریژا (5%)، زمانی فارسی (24) په یف ب ریژا (4%)، زمانی چینی و سریانی و ئیتالی ب ریژه بین گه له ک کیتم.

په یقین بیانی	ژمارا په یقین	ریژه
سهرجهم په یقین رومانى ب (نیزیکى)	45360 په یف	...
په یقین بیانی دگل (دووباره بوونى)	2728 په یف	6%
په یقین بیانی (همى زمانان) بیى (دووباره کرن)	577 په یف	...
په یقین بیانی (زمانى عهره بى)	355 په یف	62%
په یقین بیانی (زمانى ئینگلیزى)	166 په یف	29%
په یقین بیانی (زمانى تورکى)	32 په یف	5%
په یقین بیانی (زمانى فارسى)	24 په یف	4%

1- زیده تر په یقین عهره بى د رومانان نافریدا بهرچا فکده قن ب ریژه یا (62%) وهکى (باجه، برک، بزمار، به تال، به تهل، به تهنى، به حر، به خاخ، به لا، به نى، به یتهره، بوم، تازى، تام، تاماع، ته باخ، ته بهق، ته حویل، ته خدیر، ته خسیر، ته رتيف، ته رجمان، ته رز، ته فسیر، ته کبیر، ته لاف، ته یر، توبه، توربه، جنازه، جنس، جهرباند، جهماعهت، جورئت، جیران، جیهان، چهک (صک)، حاکم، حال، حسیب، چه بک، چه جى، چه رام، چهرف، چه ساسیهت، چهق، چه کهم، چهلال، چهلاوه، چه مال، چهمد، حورمهت، حوکم، حوکمهت، حیسار، حيله، خال، خالهت، خدام، خزمهت، خه به نک، خه رچکر، خه لک، خه لیفه، خه م، خه مسار، خه ندقى، خه یال، خوتبه، خومس، خیانهت، خیر، دائیره، دهرج، دهستبع، دهفتهر، دهقیقه، دهلالى، دهلیل، دهوات، دهولت، دوستور، دوعا، دوکان، دونیا، دین، راتب، رازى، رح، رحهت، رزق، رساسى، رسق، ره ب، ره بو، رهحم، رهحمهت، رهسم، رهسید، رهسیف، رهقاس، رهمهزان، روتبه، روح، زاد، زهره، زهغت، زهکات، زهمان، زهمیر، زولم، زیده، زین، ساج، سافى، سرى، سلامهتى، سندان، سه بر، سه به (سبى)، سه درى، سه ردتان، سهماعه، سهمام، سه یتهره، سه ید، سه یده لى، سه رت، سه نودوق، سه یچ (سبب)، سه یک، سه یسهت، سهاعر، سهریان، سهریک، سهفا، سهفره، سه ر، سه ربهت، سهقه، سههاده، سههید، سهوقه، سهول، سهیفا، سهیخ، سهاجز، سهادى، سهافیهت، سهالم، سهتر، سهدهت، سهسکر، سهسلى، سهشیر، سهمر، سهمید، سهیاده، سهیناد، سهدر، سهرهز، سهریب، سهزه ب، سهودا دهرهقى، سهوربهت، سهاتحه، سهایده، سهلک، سهتيله، سهحس، سهفرق، سهرو، سهقیر، سهنا، سهیادى، سهازى، سهاعده، سهالب، سهایم، سهنیت، سهبيله، سهداس، سهدر، سهدیسه، سهر، سهرحه، سهسر، سهفهس، سهلهم، سهلى، سهمیس، سههوه، سهوم، سهوتابى، سهوداس، سهودیک، سهورئان، سهوسیر، سهادر، سهکتیب، سهفن، سهنیت، سهرب، سهره م، سهسب، سهورسى، سهیسک، سهیمیا، سهجنه، سهتم، سهگلگه، سهوم، سهارکرن، سهراد، سهروهت، سهمرید، سهزگهفت، سهژویل، سهسقال، سهشاخ، سهقاول، سهقهدر، سهقهس، سهلحم، سهلک، سهلته، سهمنون، سهتهل، سهخسه د، سهخلوق، سهدهح، سهرکه زلعام، سهزاد، سهزلوم، سهزه ب، سهسرهف، سهسعه د، سهسه له، سهعه دن، سهعیده، سهغره ب، سهکته ب، سهکره مه، سهلا، سهلک، سهلیل، سهمله کهت، سهندوب، سهوبه ریده، سهوختار، سهورته د، سهوسلمان، سهوسیقا، سهوعجیزه، سهوغه زى، سهوقه در، سهوکم، سهولک، سهولت، سهولیده، سهیلاک، سهجار، سهسیب، سهفت، سهفس، سهفه ر، سهفى، سهوبه، سههجهت، سهه ریسه، سهژدان، سهوته نى، سهوخت، سهوره قه، سهوزارهت، سهوسال، سهوسف، سهوسیهت، سهوهفا، سهوکیل، سهولا، سهویلايهت، سهولا، سهاشق، سهاقار، سهاقل، سهالات، سهالیک، سهامین، سهایهت، سههجل، سهرد، سهسلى، سهسمان، سهقلم، سهلغام، سهمانهت، سهمین، سهزاد، سهیزن، سهیستشارى، سهیستیماره، سهیمام، سهیخسیر، سهیمانته، ...) سهف ریژه یا زورا په یقین عهره بى سهدهگه ریت بو کارتیکرنا زمانى عهره بى ل سه ر سهوشه نیبریا روماننقیسی یا که سایه تی و سهده بى، چونکى (42) سالان مابو ل باژیرى به غدا و مژویلى کارى هونه رى و سهده بى بو ل رادیو دیا به غدا، سهروه سا هنده ک رپویدانین سهف رومانى سهدهگه رن بو پیش سالین (1988) ده مى گوندين کوردستانا باشور د نائفدان، روماننقیسی سهو رپویدان ب سهیوى سهگیران ل سه ر سه زمانى که سانین سهوى سهرده مى سهگوهاسینه کو ناختنین سهوان پرى په یقین عهره بینه، سهورا ب چ رهنگا نه شیا به خو ژ به ند و سهیدین په یقین عهره بى رزگار بکهت، دگل سهف چهنه دیزى هه ر نفیسر شیا به و ب سهسته کى کوردایه تی گیان زمانى کوردى بپاریزیت و ریژه یا که سهسه ند ژ په یقین عهره بى د رومانان خودا بکار بهینیت.

2- سهبارته سهبوونا په یقین ئینگلیزى د رومانان نافریدا ب ریژه یا (29%) وهکى (بازار، بالکون، بایولوجى، براقو، بهنق،

بلوک، بۆرى، بى ئار سى، پارت، پارک، پاسه پورت، پاسورد، پاکيت، پترول، پروژە، پىسکيت، پليت، پەرلەمان، پەيچ، پوليس، بيانو، پیکهپ، تانکەر، تایتل، تىمتریوک(تنتریون)، تەبل، تەكسى، تەکنولوژی، تەوالیت، تورمبیل، تیوروست، تیشیرت، تیکیت، تیلە فزیون، تیلە فون، جگارکیش، جەنەرال، جینوساید، داینە سور، دەبل، دوکتور، دوکیومینت، دیزاین، دیموکراسی، راپورت، راجیت، رادیو، ریموت، زەلاتە، سالون، سایت، سپیل، ستور(مخزن)، سکایپ، سکریتیز، سکیورتی، سەندەویچ، سوپ، سوپەرمارکیت، سوشیەل، سیستەم، سیمفونیا، سینەما، شەفەل، شوکلات، غاز، فایل، فلم، فله، فول، فیدرالی، فیزە، فیسبوک، فایبەر، فیتو، فیدو، قەمارە، قەنات، کارت، کارتون، کافتیریا، کریم، کلینکس، کلینیک، کەتەلوک، کەقال، کەمپە، کەنال، کەیس، کوپ، کوفی، کوفی شەپ، کوکى، کولون، کولیژ، کومپانی، کومپیوتەر، کومینت، کونترول، کونفرانس، کونگرە، کونگرېس، کیلو، کیک، گەرچ، گەلەرى، گول، لاپتوپ، لتر، ماتماتیک، ماکینە، مس، مستر، مەتەلیوز(مترالیوز)، مەشین، مەلیون، موبایل، مودیل، مورفین، موزیکا، میل، ناڤەگیشن، نایلون، نەستەلە، نیت، های، هایسکول، هەلو، هورن، هول، واتسپ، وایر، ئایپات، ئایفون، ئەتومی، ئەمپیز، ئوتونومی، ئوفیس، ئیرکوندشن، ...) قەدگەریت بۆ مشەختبونا ئەوی بۆ ولاتی ئەمریکا ل ساللا (2012) و کارتیکرنا زمانی ئینگلیزی ل سەر ژین و ژیارا پۆژانە، زیدەباری چەندین رویدانین ئەفی پۆمانی ژ ناخی ویلایه تا مشیگنا ئەمریکە کو ب سەری رۆماننقیسی و هەقالین ئەوی و کەسانین پەرگەز ئەمریکی هاتینە، لەو هژمارەکا پەیفین ئینگلیزی د پۆمانا ئەویدا بەرچاڤدکەڤن.

3- پەیفین تورکی ب ریژەیا (5%) وەک (بریانی، پاشا، تابو، چەکمەچی، چەنتە، چیمەنتو، خاوی، دولمە، سوپە، سولتان، سونەت (ختان)، شەفەقە، شیش، قایش، قەچاچ، قەشمەر، قەنەفە، قوزی، قوزی شامی، قونتەرەت، قیمە، کەباب، لوقنتی، والی، ناغا، ئەرەبان، عەرەبان، ئەفەندی، ئیپراخ، ئیلەک)، ئەوژی قەدگەریت بۆ زالبوونا دەولەتا عوسمانی ل سەردەقەرین کوردستان بۆ چەندین سەدان و کارتیکرنا ئیکجار زور کریە ب تاییەت ژلای خوارن و چیکرنا سەنەتکارییە.

4- پەیفین فارسی ب ریژەیا (4%) وەک (باجە، بەرنامە، بەنج، بلوز، پوسیدە، تەنورە، ترشی، جادە، داستان، دشداشە، سەما، سەتل، شەرشەف، شەهنامە، شون (جە)، کاهەب، کاشی، کاوہنتەر، کەرەفس، کوشن، گلوپ، مەیدان، موشەک، نەمرە)، ئەوژی ژ ئەگەری تیکەلی و پلەوپایا زمانی فارسی ل سەردەمێن کەڤن.

3-4 پراکتیکرنا جۆرین وەرگرتنا پەیفین بیانی:

بۆ پراکتیکرنا جۆرین پەیفین بیانی ل سەر پۆمانا (دەولەت و دل-2021) یا رۆماننقیس (محەمد سەلیم سواری)، مە زیدەتر پشەبەستن ل دابەشکرنا سەرەکییا (ئینار هاوگنی- ساللا 1950) کرییە کو سى جۆرین سەرەکی بخۆڤەدگریت، وەرگرتنا پەیفی (بى دەستکاری)، وەرگرتنا ب گوهورین (ب دەستکاری) و وەرگرتنا تیکەل، ل گەل مفا وەرگرتن ب ریژەیا کەلەک کیم ژ جۆرین دین وەرگرتنا پەیفین بیانی، و ئامارا جۆرین وەرگرتنا پەیفان بیانی ب ئەفی پەنگییە، هەرەکی د خشتەیدا دیار:

جوری وەرگرتنی	هژمارا پەیفان	ریژا وەرگرتنی
وەرگرتنا پەیفی (بى دەستکاری)	313 پەیف	54%
وەرگرتنا ب گوهورین (ب دەستکاری)	256 پەیف	44%
وەرگرتنا (لیکدان)	8 پەیف	1%
جۆرین دی

بەهرا پتر ئەو پەیفین ژ زمانین دی هاتینە وەرگرتن ژ ئەقان هەرسى جۆرانە:

1- (وەرگرتنا پەیفی بى دەستکاری) ب ریژا (54%) وەکی (باجە، بازار، بالکون، بایولوجی، براڤو، بریانی، بلوز، بلوک، بەحر، بەخاخ، بەرمیل، بەنی، بۆرى، بى ئار سى، پاچە، پارک، پاسه پورت، پاسورد، پاشا، پاکيت، پليت، پەيچ، پوليس، بيانو، تایتل، تىمتریوک، تەحویل، تەخدير، تەرجمان، تەفسیر، تەكبیر، تەكس، تەکنولوژی، تەنورە، تەوالیت، توبە، توربە،

تیشیرت، جاده، جام، جنس، جهماعهت، جهنرال، جورئت، جیران، جینوساید، جیهاز، چا، چهکمهچی، چهنته، چیمهنتو، حاکم، حال، حهجی، حهرام، حهساسیهت، حهق، حهکهم، حهلال، حهلاره، حهمال، حهمد، حوکم، خال، خاولی، خالیفه، خهیال، خومس، خیانهت، دائیره، داستان، دشداشه، درهچ، دهفتهر، دهقیقه، دهلالی، دهلیل، دهولت، دهین، دوستور، دوعا، دوکان، دوکیومینت، دولمه، دونیا، دیزاین، دین، راتب، راجیت، رزق، رهب، رهبو، رهحم، رهسم، روتبه، روح، ریموت، زاد، زهکات، زهمان، سایت، سپیل، ستور (مخزن)، سری، سکیاپ، سکیورتی، سندان، سهبه، سهما، سهماعه، سوپ، سوپهرمارکیت، سوشیهل، سولتان، سونهت، سیاست، سیستهم، سیمفونیا، سینهما، شاعر، شریان، شهر، شهربهت، شهرشهف، شهفقه، شههاده، شههنامه، شههید، عاجز، عادی، عافیته، عالهم، عهرهبانه، عهسکه، عهشیر، عهمید، عیاده، غدر، غهریب، غوربهت، فاتیحه، قانیا، فایل، فلک، فله، فهرق، فهرو، فهقیر، فهنا، فول، فیدائی، فیدرالی، قاییهر، قیتو، قیدو، قاعده، قالب، قایش، قهبیله، قهچاغ، قهداس، قهدر، قهدیسسه، قهرحه، قهشمهر، قهشه، قهلم، قهلی، قههوه، قهوم، قوداس، قورئان، قوزی، قونتهرات، قیمه، کادر، کارتون، کریم، کلینیک، کلینیکس، کهباب، کهتهلوک، کهرهه، کهسب، کهنال، کهیس، کوپ، کورسی، کوفی، کوفی شوپ، کومیانی، کومیپوتهر، کومینت، کونترول، کونفرانس، کونگریس، کیلو، کیک، کیلو، گان، گهلهری، گول، لاپتوپ، لتر، لجنه، لوقهنت، لوکس، مروهت، مس، مستر، مشایخ، مقاول، مقهدهر، ملک، ممنون، مهتهلیوز، مهخلوق، مهده، مههرکهزلعام، مهزاد، مهشین، مهعدهن، مهعیده، مهکتهب، مهکرهه، مهک، مهملهکته، مهندوب، موبایل، موبهریده، موختار، مودیل، مورتهد، مورفین، موسیقا، موشهک، موعجیزه، موقهدهر، مولک، مولهیده، میکانیک، میلیشیات، نایلون، نهجار، نهفس، نهفهر، نهفی، نهمره، نیت، های، هایسکول، ههریسسه، ههلو، هورن، هول، واتسپ، والی، وایر، وهرهقه، وهرارهت، وهکیل، ویلایهت، ناغا، ئالات، ئامین، ئایفون، ئایهت، ئهتومی، ئهجهل، ئهفهندی، ئهقلیم، ئهلغام، ئهمپیر، ئهمین، ئوتونومی، ئوفیس، ئیستشاری، ئیستیماره، ئیمام، ئینجیل... هتد).

2- (وهرگرتنا په یقی ب دهستکاری) کو ب ریژا (44%) وهکی (بازین، برک، بزمار، بهتال، بهتله، بهتهنی، بهرنامه، بهلا، بهنق، بهیتهره، پارت، پانزین، پترول، پروژه، پسکیت، پهلهمان، پهنترون، پهنج، پیترزا، پیکهپ، تابو، تازی، تام، تاماع، تانکه، ترشی، تهباخ، تهل، تهبهق، تهخسیر، تهرتیف، تهرن، تهعدا، تهکسی، تهلافته، تهیر، تورمیل، تیکت، تیلهفزیون، تیلهفون، جنازه، جهرباند، چهک، حسیب، حهک، حوکمهت، حیسهار، خدام، خراب، خزمته، خهبنک، خهلهت، خهم، خوتبه، داینهسور، دهبل، دهوات، دوکتور، دیموکراسی، راپورت، رادیو، رازی، رح، رحته، رساسی، رسق، رهحمهتی، رهسید، رهسیف، رهقاس، رههزان، زهره، زهغت، زهلاته، زهمیر، زولم، زیده، زین، ساج، سافی، سالون، سکریتیر، سلامهتی، سهبر، سهتل، سهدری، سهرهتان، سهمام، سهندهویچ، سههتهره، سههیدا، سههیدلی، سوپه، سورهت، سوندوق، سویک، شریک، شفا، شهفهل، شهقی، شههده، شوکلات، شول، شون، شیفا، شیخ، عتر، عهدهت، عهسلی، عهمر، عیناد، غاز، غهرهز، غهزهب، غودا، دههقی، فایده، فلم، فهتله، فهحس، فوکری، فیزه، فیسبوک، قازی، قایم، قنیت، قهبیل دکته، قهر، قهسر، قههس، قهماره، قهمیس، قهنات، قهنهفه، قوتابی، قودیک، قوسیر، کارت، کافتیریا، کاهره، کتیب، کفن، کنیت، کهرب، کهقال، کهمپه، کورسیک، کوکی، کولون، کولیز، کونگره، کیسک، کیمیا، گهراج، لهتم، لهگلهگه، لوم، ماتماتیک، ماکینه، مراد، مرید، مزگهفت، مژویل، مسقال، مقهس، ملههم، مللهت، مهتهل، مهخسهده، مهریخ، مهزلوم، مهزههه، مهسرهف، مهسعهده، مهسهله، مهغرهه، مهکینه، مهلا، مهیدانک، موزیکا، موسلمان، موغهزی، موکم، مولته، میل، میلاک، نازی، ناقهگیشن، نامیس، نهستهله، نهسیب، نهفت، نوبه، ههجهت، وژدان، وهتهنی، وهخت، وهسال، وهسف، وهسیته، وهفا، وهلا، یهلا، ئاشق، ئالیک، ئایپات، ئهرده، ئهههبان، ئهسلی، ئهسمان، ئیپراخ، ئیزا، ئیزن، ئیخسیر، ئیرکوندشن، ئیلهک، ئیمانته... هتد). ههروهکی دیار د نمونهیین سههیدا کو بههراپتر ژ پهقیته عهرهه بی ژ جوئی (وهرگرتنا ب دهستکاری) نه، ئهقهژی ژ نهگهه گونجانده فوئولوژی و مؤرفولوژی د ناقهههرا زمانه عهرهه بی و کوردیدا، چونکی ههردوو زمان ژ دوو خیزانین ژیکجودانه، لی بههراپتر ژ پهقیته ئینگلیزی ژ جوئی (وهرگرتنا بی دهستکاری) نه، چونکی پتر گونجانده دناقهههرا زمان ئینگلیزی و کوردیدا ههیه و ههردوو زمان سهههه بیک خیزانین زمانیهه.

3- وهرگرتنا لیکدان: ههروهسا (وهرگرتنا ژ جوئی لیکدان) ب ریژهیا (2%) ی یه، وهک (مارکرن، ئهدادکهه، جگارکیش، خهرجکر، خهمسار، دهستبع، ئهداکهه، سونهتکر)

په یقین بیانی د رومانین کوردیدا:

سروشستی هونه ری یی رومانئ وهک جوړه کی نه ده بی ل سهر بنیاتی فه گپرانئ دهیته ناکارن؛ فه گپران ژی (و دسفه، دیالوکه، یان مه نه لوه که)، له ورا گه له ک په یقین بیانی ل سهر نه زمانی که سانین دناف رويداناندا دهیته گوتن، یا روماننقیسی بتنی فه گپران نه فی هه فه یقینی یه کو د ناف خودا چهن دین په یقین بیانی هلدگریت، نه فی چهن دئ پتر هیز و جوانی دایه شینوازی نقیسینی وهک نه فی هه فه یقینی:

((- حوسینئ مه زلوم.

- خاجا پیروژ.

من دیت برایی ئیسی دهستی خوه ل من دريژکر دا ل دهره چکا خارکه شم بو هولی و ههر ئیکسه ر ئیرکوندشن فه مراند ژ بهر دهنگی وئ یی بلند.. نه ژی مام ل سهر ئاخفتنا خوه)) (رؤمانا دهولت و دل، بپ 254)، یان نه فی هه فه یقینی

4- نه نجام:

1- وهرگرتنا په یقین بیانی ل دهف روماننقیسی بوویه دیارده و ب ریژه یه کا په سهند د روماننا خودا بکارهیناینه، کو دگه هیته نیزیکی (6%)

2- زیده تر په یقین عهره بی، پاشی ئینگلیزی، تورکی، فارسی کارهیناینه ب ریژه یی (62%، 29%، 5%، 4%) ل دویف ئیک.

3- وهرگرتنا په یقئ ژ جوړی (بی دهستکاری) ژ هه میان پتر بکارهینایه ب ریژا (54%)، پاشی (وهرگرتنا ب دهستکاری) ب ریژا (44%) و جوړین دی هه می (1%)

4- بکارهینانا نه فان په یقین بیانی پتر هیز و جوانی دایه شینوازی نقیسینی، لئ د هه مان دهمدا ل هنده ک جهان وهرگرتنا په یقین بیانی یا پیدئی نه بوو، وهک په یقین (ته به ق، دهقیقه، ته رجومه، نه قلیم، راتب، سهیده لی، ... هتد) چونکی ل جهئ نه وان په یقین کوردی هه نه (قات، خوله ک، وهرگپران، ههریم، موچه، دهرمانخانه، ... هتد)

5- ژ بهر نه بوونا فره نه نگا گشتیا زمانی کوردی، هه رجار روماننقیسی ب شیوه کی په یقین بیانی وهرگرتینه، بو نمونه: (رزق- رسق، موزیکه- موسیقه، مه کینه- مه شین، ... هتد)

ژیده ر:

ب زمانی کوردی:

- برزو، حه مید، ئومید برزان وهیرش که ریم (2017)، به ری هه ککه و تنی زمانه کان و دهوله مه ندرکنی فره نه نگی کوردی، گو فاری زانکوی راپه رین، ژماره 13

- بهر واری، کامیران (2015)، کاریگه ری زمانه بیانیه کان له سهر وشه سازی کوردی، هه ولیر، چاپخانه ئه کادیمیای کوردی

- سدیق، فاروق عومه ر (2020)، قهرزی وشه. سلیمانی. خانه ی چاپ و بلاوکرده وی چوارچرا

- سواری، محمه د سه لیم (2021)، دهولت و دل، رومان، کتیبخانا جزیری، دهوک

- فتاح، محمد معروف (2011)، زمانه وانی. بلاوکرده ی ئه کادیمیای کوردی. هه ولیر

- فه خری، نه سرین (2010)، زمانه وانی گشتی و زمانی کوردی، سلیمانی، ده زگای چاپ و په خشی سه رده م

- محمه د، پیشکهوت مه جید (2022)، خواستنی زمانی له زمانی کوردیدا (ژهه ری زمانی) به نمونه، تیزی دکتورا،

- مسته فا، شوکر (1999)، زمان و نه ده بی کوردی، به غدا، کورئ زانیاری کورد

ب زمانی عهره بی:

- ابومخلی، سمیح (1998)، الکلام المعرب فی قوامیس العرب، بیروت: دارالفکر

- الخولي، محمد علي (2002)، الحياة مع اللغتين- الثنائية اللغوية، الطبعة الثانية

- القاسمي، علي (2008)، علم المصطلح- أسس النظرية وتطبيقاته العملية، مكتبة لبنان ناشرون، بیروت

- المغربي، عبدالقادر (1934)، تعریب الاسالیب، مجلة مجمع اللغة العربية الملكي، الجزء الاول، القاهرة

- انیس، ابراهیم (1978)، من اسرار اللغة، مكتبة الانجلو المصرية. القاهرة

- اولمان، ستیفن (1975)، دور الكلمة في اللغة، ت: کمال بشر. بدون دار النشر

- جبار، مروج غني (2011). الاقتراض في العربية، مجلة كلية العلوم الاسلامية، جامعة بغداد. العدد 27
- عبدالواحد، علي (2024)، الاقتراض اللغوي من اللغة العربية في اللغة التركية، الرياض: مجمع الملك سلمان العالمي للغة العربية
- فوزية، بونوة (2022)، ظاهرة الاقتراض اللغوي بين العربية و اللغة الانجليزية، مجلة اقلام الهند، السنة السابعة، العدد الرابع (اكتوبر-ديسمبر)

ژيڊهر ب زماني ٽينگليزي:

- Bloomfield, L (1933). Language. Chicago: University of Chicago press.
- Haugen, E (1950). The Analysis of Linguistic Borrowing. Source: Language, vol.26, No.2(Apr-Jun)1950.
- Jaafar, Buragohain, Shurooq Taleb, Dipima Buragohain (2022), LEARNING IN A CHANGING WORLD– Differences and Classification of Borrowed and Loan Words in Linguistics Context: A Critical Review, University Malaysia Perlis
- Pei, Mario (1966). Glossary of Linguistics Terminology. New York: Anckor Books
- Weinreich, U (1953). Languages in contact: Findings and problems. Linguistic Circle of New York.

انواع اقتراض الكلمات الاجنبية في رواية (دهولمت و دل) للروائي محممد سهليم سوارى

چولى تتر سعيد

قسم اللغة الكردية، كلية اللغات، جامعة دهوك- دهوك، اقليم كردستان، العراق

cholikordo@gmail.com

ارا علي احمد

قسم اللغة الكردية، كلية اللغات، جامعة دهوك- دهوك، اقليم كردستان، العراق

Ara.ali@uod.ac

الملخص:

إن إقتراض الكلمات الأجنبية من اللغات الاخرى، ظاهرة طبيعية وبيولوجية ناتجة عن علاقة واختلاط الثقافة والتكنولوجيا والتاريخ وغيرها. والغرض الرئيسي من هذا البحث هو دراسة تأثير اللغات الأجنبية، وخاصة اللغات المجاورة مثل الفارسية والتركية والعربية واللغات العالمية مثل الإنجليزية على اللغة الكردية بعنوان (أنواع إقتراض الكلمات الأجنبية في رواية (دهولمت و دل) للروائي (محممد سهليم سوارى). إستخدمنا برنامج مايكروسوفت أكسل لحساب إحصائيات الكلمات. ومن أهم النتائج، فقد أصبحت ظاهرة أن الكلمات العربية والإنجليزية هي الأبرز. والاقتراض غير المعدلة هي النوع الأكثر استخداما و يلي بعدها الإقتراض المعدلة. وقد أعطى استخدام هذه الكلمات مزيدا من القوة والجمال لأسلوب كتابة الرواية.

الكلمات المفتاحية: اقتراض الكلمات، اينار هاوجن، الاقتراض الغير المعدل، رواية (دهولمت و دل)

Types of Borrowing Foreign Words in the Novel (Dawlat U Dil) By the Novelist Muhammad Salim Sawari

Chuli Tatar Saeed

Department of Kurdish Language, College of Languages, Duhok University- Duhok, Kurdistan Region, Iraq
cholikordo@gmail.com

Ara Ali Ahmad

Department of Kurdish Language, College of Languages, Duhok University- Duhok, Kurdistan Region, Iraq
Ara.ali@uod.ac

Abstract

The exclusion of foreign words from other languages, natural and biological appearance results from the relationship and mixture of culture, technology, history and so on. The main objective of this research is to study the influence of foreign languages, especially neighboring languages such as Persian, Turkish, Arabic and international languages such as English in Kurdish entitled (Types of Foreign Words Objection in Narrative (Dawlat u Dil) by Narrator (Mohammed Salim Suwari). We used Microsoft Excel for statistical calculation Words. One of the main consequences of using foreign words in the narrative is that the Arabic and English words are the main ones, and others The equation is of the most common type and there is some contradiction in the equation.

Keywords: word borrowing, Einar Haugen, unmodified borrowing, the novel (Dawlat u Dil)